

УДК 372.881.111.22

DOI: 10.33842/22195203/2019/23/123/127

ФОРМУВАННЯ РИТМІКО-ІНТОНАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ У ВИШІ

Юлія Надольська, Євгенія Фесенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація: У статті розглядаються питання, що стосуються формування ритміко-інтонаційної складової під час вивчення німецької мови як другої іноземної у ВИШІ. Визначена роль німецької інтонації, її функції та компоненти в комунікативному дискурсі. Проаналізовано роботу над ритмічною системою на прикладі поетичного твору, синтаксичної будови речення та інтернет-подкастів, використання яких ефективно сприяє на здатність адаптації студента до індивідуальних особливостей вимови на практичному занятті при вивченні німецької мови.

Ключові слова: інтонація, синтаксична будова речення, подкасти, комунікативні вправи, питальне речення, німецька мова.

Анотация:

Надольская Юлия, Фесенко Евгения. Формирование ритмико-интонационной составной при изучении немецкого языка как второго иностранного в ВУЗе.

В статье рассматривается вопрос, который касается формирования ритмико-интонационной составной во время изучения немецкого языка как второго иностранного в ВУЗе. Обозначена особая роль немецкой интонации, ее функций и компоненты в коммуникативном дискурсе. Проанализировано работу над ритмичною системою на образах поэтического произведения, синтаксического строения и интернет-подкастов, использование которых эффективно способствует способности адаптации студента к индивидуальным особенностям говорения на практическом занятии при изучении немецкого языка.

Ключевые слова: интонация, синтаксическое строение предложения, подкасты, коммуникативные упражнения, вопросительные предложения, немецкий язык.

Resume:

Nadolska Yuliya, Fesenko Ievgeniia. The formation of rhythmic-intonational competent during the study of German as the second foreign language at higher educational institutions.

The article is devoted to the questions of the formation of rhythmic-intonational component during the study of German as the second foreign language at higher educational institutions. The German intonation, its functions and components in communicative sentence are determined. Working on the rhythmical system using the example of poetic writings and syntax structures is analyzed. The effective methods of developing the intonational skills at German lesson are offered. It is emphasized that wealth of information of communicative, synthetic, logical and modal meanings is given with the intonation.

Keywords: intonation, syntax structure, communicative activities, interrogative sentence.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни, що відбуваються в українському суспільстві, осучаснення освітньої системи, інтенсивний розвиток міжнародних

зв'язків та вхід України у європейський простір, створює нові вимоги в галузі викладання іноземних мов у вищій школі. Іноземна мова, як навчальний процес, має значні можливості для створення умов культурного та особистісного ставлення студентів. Формування іншомовної компетенції передбачає адекватне використання фонетичних явищ для вирішення комунікативних завдань. Досягти високого рівня фонетичної компетенції, не спілкуючись на занятті або з носіями іноземної мови, досить складно. Тому, одне із низки завдань викладача сформуванню у студентів мовні та мовленнєві компетентності на занятті з іноземної мови.

У навчанні іноземної мови особлива увага належить звуковій системі, яка відіграє значну роль у всіх сферах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Звичайно, це стосується і німецької мови як другої іноземної. Належну роль у цьому процесі відіграє інтонація як засіб вираження смислових і емоційних значень висловлювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування іншомовної фонетичної компетенції неодноразово перебувало об'єктом дослідження методистів-практиків, зокрема, таких, як О.Бігич, В.Гутнік, С.Ніколаєва, Г.Рогова, Є.Пасов, та інші. Незважаючи на певні досягнення в галузі методики, формування ритміко-інтонаційної складової при вивченні німецької мови як другої іноземної у виші майже не розглядалося.

Формування цілей статті. Успішність спілкування залежить від того, наскільки зрозуміло, виразно та інтонаційно вірно співрозмовники формують свою вимову. У навчанні іншомовного спілкування можливість розуміння пов'язана з адекватністю сприйняття фонетичної сторони мовлення, тому сьогодні вдосконалення навчання іншомовної мовленнєвої діяльності багато в чому визначається успішністю у формуванні вимовних, ритміко-інтонаційних навичок студента. Звідси й мета нашої статті – визначити роль німецької інтонації, її функцій та компонентів в комунікативному дискурсі, проаналізувати ефективність виконання низки вправ, що сприяють підвищенню рівня інтонаційної моделі в німецьких реченнях.

Виклад основного матеріалу. За визначенням сучасних методистів-практиків Т. Богомазова [1], Н.Бориско [2], С. Ніколаєва [4], О. Терешкова [6] під інтонацією розуміють сукупність мелодики, ритму, темпу, інтенсивності, тембру та інших просодичних елементів мови. Інтонація організовує мову фонетично, є засобом вираження різних синтаксичних значень і категорій, а також експресивного і емоційного забарвлення та модальності. Важливого значення у процесі як усного, так і письмового мовлення набувають функції інтонації, а саме: комунікативна, емоційна, конструктивна, видільна, а також модальності. Не менш важливим є й комплекс просодичних засобів: мелодії, фразового наголосу, логічного наголосу, ритму, темпу, тембру [3, с.77]. При цьому деякі з них є більш пов'язаними з висловлюванням певними функціями. Так, мелодика є найбільш важливим засобом характеристики комунікативного типу речення, а наголос виступає головною дією відображаючи логічний зв'язок у стилістичній будові іноземної мови. Але найбільш важливою з усього комплексу засобів при розчленуванні речення є пауза. Слід зауважити, що окремі компоненти інтонації функціонують в мові не ізольовано, а в тісному зв'язку між собою і мають свою специфіку.

При навчанні інтонації німецької мови (на базі англійської) у студентів, особливо на початковому етапі вивчення мови, відбувається інтерференція, яка поступово зменшується шляхом відпрацювання інтонації, постановки фразового наголосу, мелодики фрази, прослуховування аудіоматеріалів, а також формуються рецептивні ритміко-інтонаційні навички або інтонаційний слух в аудіюванні та продуктивні ритміко-інтонаційні навички в говорінні та при читанні уголос [5, с.96]. Задача викладача на цьому етапі переформувати артикуляційні та інтонаційні навички

студентів таким чином, щоб «поставити» правильну німецьку вимову та не зашкодити вже набутій вимові першої іноземної мови (англійської) [3, с.76].

Важливо зазначити, що процес навчання інтонації повинен передбачати нероздільне формування обох груп навичок, бо покращення продукції інтонаційних моделей можна досягти за умови цілеспрямованого тренування в їх рецепції. На відміну від слухо-вимовних (артикуляційних) навичок, які є мовленнєво-моторними, інтонаційні навички — це мовленнєві навички: мовлення є ситуативним за своєю природою й наша інтонація завжди залежить від мовленнєвої ситуації: з ким ми розмовляємо, де ми знаходимось, який комунікативний намір ми хочемо здійснити за допомогою інтонації. Насамперед це стосується таких компонентів інтонації як логічний наголос і мелодія, які у певних мовленнєвих ситуаціях можуть змінювати висловлювання [2, с. 12].

Зміна мелодії також може змінити зміст висловлювання. Так, у німецькій мові дієслово у наказовому способі залежно від кінцевого тону може виражати наказ (спадний тон) або прохання (висхідний тон). Наприклад: *Sitzen Sie sich / bitte! Sitzen / Sie sich bitte!*

При вивченні граматичної теми «Imperativ» викладач демонструє студентам нову інтонаційну модель та її комунікативне значення в різних ситуаціях мовлення. Так, щоб продемонструвати інтонаційну модель наказу та прохання, викладач віддає різні розпорядження студентам, використовуючи спочатку спадний тон (*Tanzt gut, /bitte!*, а потім — висхідний (*Martin, / sei so nett bitte!*). Паралельно він пояснює комунікативне значення (у першому випадку — наказ, у другому — прохання). Після першої демонстрації обох моделей відбувається запис їх на дошці, вдаючись до мінімального графічного відтворення інтонаційної моделі. Наказове речення вимовляється з інтонацією закінченості й має висхідне положення тону, яке реалізується в розширеному діапазоні у межах чотирьох тональностей: *Kommt !/ Kommen / Sie! Wollen wir / gehen!*

Далі студентам пропонуються невеличкі діалоги у звукозапису, (які важливо відтворити фрагментально, а потім повністю з правильною інтонацією), де трапляються нові інтонаційні моделі, що сприяють становленню гнучкості а потім безпосередньо відбувається перехід до автоматизації дій студентів з новими інтонаційними моделями з метою формування таких навичок, як автоматизованість та сталість.

Як і в процесі автоматизації дій з окремими звуками, рекомендовано використовувати вправи на рецепцію інтонаційної моделі та вправи на репродукцію інтонаційної моделі. У зв'язку з мовленнєвим характером інтонаційних навичок при навчанні інтонації слід виконувати також й умовно-комунікативні та комунікативні вправи.

Серед ефектних прийомів навчання інтонаційних навичок на практичному занятті з німецької мови ми можемо назвати наступні:

- вправи на розвиток темпу мовлення студентів. Інтонація німецької фрази активна лише при відповідному темпі, який у студентів при вивченні німецької мови як другої іноземної, як правило, відрізняється;
- використання скоромовок, прислів'їв, приказок. При цьому важливо прагнути до того, щоб студенти вимовляли їх на одному диханні, без пауз і необгрунтованих зупинок, якими порушується інтонаційний малюнок фрази: *Barbara bringt braune Brötchen, braune Brötchen bringt Barbara; Rotte Rossen sind schöner und rötter als totte Hossen* [1, с. 58].

Навчання інтонаційних навичок позамовного середовища – справа надзвичайно складна. Істотним резервом поліпшення інтонаційних навичок є виконання вправ з виразного читання. Корисно проводити таку роботу на матеріалі текстів діалогічного характеру з такою послідовністю навчальних дій: виразне читання, фонетичне

відпрацювання, інтонаційне відпрацювання, інсценоване відпрацювання, інсценування діалогу.

Наприклад, студентам пропонується прочитати інтонаційно правильно діалог та інсценувати його:

- Was ist das?
- Das ist ein Lehrbuch.
- Wie ist das Lehrbuch?
- Das Lehrbuch ist sehr interessant.

Ознайомлення студентів з основними ритміко-інтонаційними моделями німецької мови здійснюється у процесі оволодіння ними мовними зразками, які одночасно є і структурними типами речень.

Під час оволодіння інтонацією виникають труднощі членування речень на ритміко-інтонаційні групи і правильне їх звукове оформлення – злита промова на одному видиху, без пауз, з одним наголосом та одночасним підвищенням / зниженням тону, а також промова речення як єдиного цілого. При роботі над ритміко-інтонаційними моделями особливо яскраво виявляється єдність імітації та пояснення як способу подачі нового матеріалу [1, с. 64].

Пояснення викладача, що носять характер практичних вказівок, можуть будуватися і дедуктивно, й індуктивно. У першому випадку викладач чітко вимовляє ряд однотипних прикладів, пояснюючи особливості наголосу, мелодики тощо; у другому – він також вимовляє ряд однотипних прикладів, але змушує ще і студентів спробувати дійти до цього шляхом низки запитань. Індуктивний шлях більш ефективний (хоча і вимагає більше часу), особливо на початковому етапі вивчення німецької мови, бо забезпечує краще засвоєння почутих зразків і розвиває мовний слух студентів, привертаючи їх увагу до тих елементів вимови, які в іншому випадку могли б залишитися непоміченими, незважаючи на попереднє нагадування про них.

Наступний етап роботи над ритмом передбачає роботу над німецьким текстом, оскільки саме там реалізується ритмічна система, яка є не менш важливою для студентів при вивченні німецької мови, особливо на початковому етапі. В якості матеріалу та ілюстрації можуть бути використані короткі поетичні тексти дитячих віршів: вони добре сприймаються людьми різного віку, являють собою вагомую частину культури країни, мова якої вивчається та виступають зручними для роботи над ритмом.

Наприклад, студентам пропонується прослухати вірш і прочитати його з правильною інтонацією.

Mein Vater heisst Hanz.
Mein Opa heisst Franz.
Meine Mutter heisst Renate.
Meine Schwester heisst Beate.
Meine Oma heisst Ottilie.
Das ist meine Familie.
Ich heisse Fritz.
Und mein Hund heisst Spitz.

Ритм цього поетичного твору заснований на чергуванні ритмічних груп, рядків, чотиривіршів. На прикладі цього поетичного твору можна побачити чітку ритмічну структуру, що пронизує всі фонетичні рівні. Ось чому поетичний твір є благодатним матеріалом для вироблення навичок ритмічності німецької мови. Це сприяє легшому засвоєнню періодичності базової одиниці (ритмічної групи), а також періодичності більших одиниць.

У ході роботи над інтонацією в німецькій мові важливе місце належить синтетичному методу, сутність якого полягає у синтезі та вживанні інтонаційних засобів на основі аналізу практичного мовного досвіду. Для наочності інтонаційних

змін можна використовувати і графічний метод. Слова в реченні позначаються умовними символами, а напрямок і інтенсивність тональних змін – прямими або дугоподібними стрілочками. Для такої роботи підходять фрази, які не розрізняються лінгвістичними засобами. Таким вимогам якнайкраще відповідають питальне і розповідне речення, що складаються з двох слів: «Die Mutter ist zu Hause.» та «Ist die Mutter zu Hause?». Предметом аналізу стає зміна тону голоса в кінці речення: зниженням у першому випадку і підвищенням у другому. Зауважимо, що питальне речення без питального слова передбачає отримання стверджувальної або заперечної відповіді про певний факт. Воно характеризується питальною (висхідною) інтонацією і зворотним порядком слів у реченні: на першому місці стоїть змінювана частина присудка, на другому – підмет, далі йдуть другорядні члени, а незмінювана частина присудка, якщо вона є, стоїть у кінці речення:

Fährt Ihr Freund heute nach Odessa?

Haben Sie diese Zeitschrift in der Bibliothek?

Деякі питальні речення без питального слова посідають проміжне місце між розповідним і питальним реченням. У них порядок слів такий, як у розповідному реченні. На питальний характер вказує лише питальна інтонація. На такі питання має бути ствердна відповідь, тому їх ще називають питаннями впевненості (Vergewisserungsfragen):

Sie fahren nach Deutschland? — Freilich...

Питальні речення з питальним словом вказують на особу, предмет або обставину. Для цих речень характерна інтонація закінченості. На першому місці в них стоїть питальне слово, на другому — змінювана частина присудка, на третьому — група підмета, потім другорядні члени речення, а незмінювана частина присудка, якщо вона є, стоїть у кінці речення:

Wo arbeitet jetzt dein Vater?

Wohin sind Ihre Freunde in Urlaub gefahren?

Слід зауважити, що при навчанні студентів німецької мови як другої іноземної на мовлення впливає англійська інтонація, а в німецькому інтонуванні відсутні великі інтервали між складами з сильним наголосом та ненаголошеним складом з іншою ритмічною структурою.

Для засвоєння низхідних і висхідних тонів можна запропонувати студентам гру «Питання-відповідь». Викладач пропонує студентам картки, на яких записані речення, що складаються з двох слів. У кінці відсутній знак пунктуації. Студентам необхідно самостійно дійти думки, що це буде: питання або відповідь. Речення необхідно вимовити вголос з відповідною інтонацією, супроводжуючи її потрібним жестом (висхідний тон – рух руки вгору, спадний тон – рух руки вниз). Після того, як вид речення буде аргументований і переплетений інтонацією, можна поставити потрібний розділовий знак:

Der Vater ist gekommen. Ist der Vater gekommen?

Was ist das? Das ist ein Schlafzimmer.

При вивченні інтонації значну роль відіграють речення німецької мови. Речення – це синтаксична одиниця, що виражає певну думку, має інтонаційну завершеність і служить для спілкування. Інтонація кожного окремого речення практично неповторна, і її завдання полягає в тому, щоб показати те спільне, що криється в різноманітті інтонаційних схем, і звести це до певного числа інтонаційних типів [4, с. 32]. Слід зауважити, що при вивченні інтонації німецької мови як другої іноземної бажано звернути увагу на інтонаційні типи, їх модифікації та комбінування. Для правильного інтонування речення необхідно:

- визначити комунікативний тип речення (розповідне, питальне, спонукальне);

- виходячи із загального змісту речення, визначити можливе синтагматичне членування;
- у кожній синтагмі знайти найбільш важливе за змістом слово, що характеризується синтагматичним (або логічним) наголосом;
- визначити мелодійну схему синтагми, виходячи з її місця в реченні (кінцева – некінцева), її характеру (більша або менш смислова самостійність) та її структури (кількість в ній наголошених і ненаголошених складів) [1, с. 75].

Як раніше зазначалося, аудіювання при вивченні німецької мови відіграє одну із значних ролей у сфері мовленнєвої діяльності. Ритміко-інтонаційна складова у студентів при вивченні німецької мови формується шляхом прослуховування аутентичних аудіо-матеріалів в мережі інтернет-подкастів, які в свою чергу поживляють та урізноманітнюють навчальний процес. На заняттях з німецької мови студентам пропонується попрацювати з навчальним подкастом „Easy German“, який знаходиться на youtube-каналі та включає в себе інтерв'ю з людьми, а також добірки відео з основними фразами та виразами. Носій мови розповідає про певні події, граматичне або лексичне явище, розглядаючи його у різних контекстах, отримує питання та дає на них відповіді, при чому звертає увагу на інтонацію вимови. Середня тривалість подкасту 5-10 хв. Тематика подкасту сучасна та актуальна; на сайті також доступний текст відео файлу для самоперевірки. Наприклад, для тренування інтонації у питальному реченні та відповіді на запитання студентам пропонується продивитися відеоподкаст «Wie heißen Sie?», в якому відпрацьовується граматична структура речення та чітко і правильно сформована ритміко-інтонаційна складова носіїв мови. Після прослуховування, розбору та перекладу завдання студентам пропонується відтворити діалог, з імітувавши тембр, інтонацію та швидкість мовлення.

До завдань щодо підтримки інтонаційних навичок на належному рівні висуваються високі вимоги і до мови викладача взагалі, і до її інтонаційного рівня зокрема. Мова викладача в цьому сенсі повинна бути зразковою, показовою та інтонаційно вірною. Інтонація виступає як мовний установчий аспект впливу викладача на студента. Правильно інтонуючи своє мовлення, викладач вирішує психологічні завдання, а саме: активізує увагу студента, акцентуючи його на сприйнятті думки і спонукає його до почутого[6]. Це відіграє важливу роль при вивченні німецької мови, тому що смисловий зміст мовлення стає більш прозорим саме через те, як фраза була вимовлена та які акустичні властивості вона має. В свою чергу, це, призводить до більш повного розуміння та розкриття її мовного значення, і таким чином полегшує слухання. Зауважимо, що інтонація допомагає зрозуміти значення всієї фрази навіть при відсутності у студентів певних знань з лексики, тобто виступає ще й міжмовною підказкою.

Висновки. Застосування системи вправ і завдань, спрямованих на попередження, на подолання труднощів, які виникають у студентів на початковому етапі вивчення німецької мови як другої іноземної з освоєння інтонації в синтаксичній системі виступає допоміжною базою для формування мовної, комунікативної та соціокультурної компетенції тих, хто навчається. Таким чином, за допомогою інтонації передається великий об'єм інформації комунікативного, синтетичного, логічного та модального значення. Крім цього, ми отримуємо інформацію про співрозмовника: особливості його мови, його настрою в тій чи іншій ситуації тощо.

Список використаної літератури

1. Богомазова Т. С. Deutsche Aussprache, leicht gemacht. Немецкое произношение – легкое и доступное. Москва, 2004. 160 с.

2. Бориско Н.Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції // Іноземні мови . 2011. № 3. С. 3-14.
3. Надольська Ю.А. Формування фонетичної компетенції студентів у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної у ВНЗ // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін. 2013. Вип.2. С.75-78.
4. Ніколаєва. С.Ю. Типова програма навчальної дисципліни «Методика навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах». Київ: Вид.центр КНЛУ, 2011. 52 с.
5. Пономарьова Л.Ф. К вопросу о формировании фонетических навыков немецкого языка как второго иностранного на базе английского // Англистика та американістика. 2016. Вип. 13. С.95-100.
6. Терешкова О. Н. Интонация как речевой уставочный аспект воздействия на развитие языковой компетенции. URL:
http://www.rusnauka.com/25_DN_2008/Philologia/28741.doc.htm (дата звернення 5.02. 2019).
7. Easy German. Wie heißen Sie. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=KTmnhwQA7xY> (дата звернення 15.05. 2019).

References

Відомості про автора:

Надольська Юлія Анатоліївна

yuliya.nadolskay@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Фесенко Євгенія Вікторівна

evgeniya.fesenko@yahoo.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Information about the authors:

Nadolska Yuliya Anatoliivna

yuliya.nadolskay@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Fesenko Ievgeniia Viktorivna

evgeniya.fesenko@yahoo.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

